

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.07.014>

УДК 338.1(477)

JEL: F52, F55, J15, H12

Т.І. ЄФИМЕНКО, д-р екон. наук, проф., академік НАН України,
заслужений економіст України,

Президент ДННУ «Академія фінансового управління»

бульв. Дружби Народів, 38, 01014, Київ, Україна

e-mail: iefymenko.tetiana@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9163-3959>

НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ЧИННИКАМ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ У СВІТОВОМУ ПРОСТОРІ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ*

Розгортання подій, пов'язаних з кризовими явищами на світовому та національному рівнях, пандемією COVID-19, у багатьох країнах відбувалося за ідентичними сценаріями, але в кожній з них спостерігалися певні особливості залежно від рівня розвитку, галузі виробництва товарів або надання послуг, ступеня територіального поширення багатонаціональних глобальних ланцюгів створення доданої вартості тощо.

Ключові слова: криза; пандемія; відновлення економіки; соціальні відносини; Міжнародний валютний фонд; Євросоюз; реформи.

Рецидиви погіршення загальних умов відновлення процесів розширеного відтворення, а також зменшення добробуту певних верств населення супроводжували загальні позитивні результати розвитку світової економіки протягом останнього століття. Практично в усіх країнах циклічні коливання її динаміки в 1991 р. призвели до скорочення сукупного валового національного продукту. Перед фінансовою кризою 2008—2009 рр. суверенні соціально-економічні системи (СЕС) на суб'єктному рівні здебільшого забезпечували високий рівень продуктивності, зміцнювали ступінь стійкості в глобальному просторі ділової активності. Зокрема, в інтегрованих до Європейського Со-

* Статтю підготовлено в рамках проекту, що виконується за грантової підтримки Національного фонду досліджень України (реєстраційний № 2020.01/0546). Результати роботи оприлюднено в доповіді НАН України (травень 2021).

Ц и т у в а н н я: Єфименко Т.І. Напрями протидії чинникам дестабілізації у світовому просторі ділової активності: уроки для України. *Економіка України*. 2021. № 7. С. 14—26. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.07.014>

юзу постсоціалістичних країнах, які запровадили структурні ринкові реформи й здобули більш вільний доступ до сировинних ресурсів, щорічне зростання становило 5—6%, у багатьох розвинутих державах, включно з регіонами Євросоюзу та Північної Америки, — 2—4%, а економіка КНР, за додатних темпів піднесення, що перевищували 10% на рік, посіла друге місце у світі¹.

Незважаючи на періодичні прояви масштабних рецесій, характерними в планетарному, макроекономічному вимірі, як правило, залишалися прогнозні тенденції передбачень стабільного піднесення репродуктивного потенціалу всіх стадій суспільного виробництва в їх ступінчастих хронологічних змінах. Водночас з боку економічних агентів усіх рівнів спостерігалися довгострокові очікування послідовного збалансування контрактних відносин. У другому десятиріччі поточного століття ОЕСР ініційовано і оприлюднено базовані на принципах «належного урядування» (good governance), набутому досвіді й практиці країн-членів стратегічні вектори щодо вдосконалення державного антикризового управління змінами у зв'язку з об'єктивними факторами розвитку СЕС, а також з урахуванням необхідності його координації в різних сегментах посткризового простору.

Сценарії розгортання подій, пов'язаних з пандемією COVID-19, мають чимало спільного в багатьох країнах, але в кожній з них спостерігалися певні особливості залежно від рівня розвитку, галузі виробництва товарів або надання послуг, ступеня територіального поширення багатонаціональних глобальних ланцюгів створення доданої вартості. Загальносвітові тенденції економіки сектору послуг демонструють значне використання мобільних та інших цифрових технологій, постіндустріальні уклади інформаційної економіки містять абсолютно нові явища так званої уберизації праці, яка супроводжується мінімізацією ролі посередників у відносинах між замовниками, постачальниками і споживачами послуг.

Слідом за так званими фордизмом і тойотизмом пандемія сприяє зміцненню дисципліни в управлінні, спрямованій на досягнення поточної результативності оновлених способів виробництва, становлення зоомізму. Дослідники припускають, що, на відміну від експлуататорських способів управління трудозайнятими особами, глобальний середній клас здатен генерувати засади мікроекономіки самозакриття, з одного боку, контролюючи загальну мобільність, а з іншого — зберігаючи раціональні моделі економічного виробництва та споживання [1]. Перспективи сенсорного майбутнього також відображено в концепції «Забезпечення Нового курсу» (Screen New Deal) [2]. Дослідники аналізують діяльність технічних гігантів Силіконової долини та фондів, які вони фінансують, в умовах капіталістичних відносин катастроф, зокрема, у їх типових проявах, властивих карантинним умовам COVID-19. Ідеться про прискорення впровадження і зростання прибутковості від унормування та розширення способів активності, зосереджених на доставці додому, потокових технологіях та здобутті знань.

Фактично досвід біологічного розвитку людства не можна розглядати окремо від середовища соціально-економічних відносин. Як відомо, міцний

---

¹ World Bank Indicators. — 2021. — June [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://data.worldbank.org/indicator> (дата звернення: 15.06.2021).

потенціал цього фундаментального принципу формує біопсихосоціальний підхід до здоров'я [3], а також до вивчення галузі епідеміології, яка досліджує вплив факторів навколишнього середовища на здоров'я і самопочуття. Поширення коронавірусної інфекції призвело до зростання нерівності у світі та поляризації суспільства. У Великій Британії та США мали місце кількісні піки смертей від COVID-19 порівняно з іншими країнами². Зокрема, до постраждалих груп з найбільш негативними наслідками було віднесено людей з різним кольором шкіри, а також структуровані за ступенем нерівності групи населення, наприклад, у Сполученому Королівстві використовується загальний термін, що об'єднує темношкірих (Black), а також представників населення азійського (Asian) походження та етнічних меншин (узагальнюючий термін «чорні, азійські та малі етноси» (ЧАМЕ) — Black, Asian and Minority Ethnic (BAME)). Дослідники підкреслювали, що порівняно з білими серед британських ЧАМЕ і афроамериканців тривалість життя була, відповідно, удвічі-втричі нижчою [4; 5].

Отже, **мета статті** — ідентифікувати визнані ключовими чинники дестабілізації світового господарства, а також обґрунтувати виокремлення пріоритетних напрямів протидії загрозам рівновазі в сучасному просторі ділової активності, що набувають критичного значення для гармонізованого відновлення економіки України.

У світі відбувається скоординована боротьба з пандемією, але, на жаль, подолати її ще не вдалося, тому багато ризиків у глобальному просторі існування людської спільноти залишаються вкрай актуальними. Органи державної влади фокусуються переважно на вдосконаленні медичної інфраструктури і стимулюванні підприємництва. Відчутні результати дала фіскальна підтримка урядів у великих країнах, де також було втрачено значну частину робочих місць. Але крім допомоги з боку держави варто створювати умови, щоб підприємства самостійно вживали заходів для відновлення власної ліквідності [6; 7]. Аналітики наголошують на необхідності певного ступеня комплементарності стосовно доповнення, а не заміни різних форм державної підтримки так званим бутстрепінгом, що має наслідки для політики. Йдеться про підприємницьку мотивацію щодо відтворення бізнесу в умовах кризи, а також перспективи довгострокових результатів діяльності та виживання суб'єктів господарювання [8; 9]. Навіть якщо банківський сектор добре підготовлений до поточної економічної кризи, ризики погіршення кредитного портфеля внаслідок потенційного обмеження ділової активності завжди залишаються досить значними³.

Поширення COVID-19 спричинило істотні соціально-економічні проблеми у всьому світі, особливо негативно вплинувши на найбільш уразливих членів суспільства. При вивченні пандемічних змін у працях наукової спільноти Великої Британії наголошується, що саме фактори соціального характеру [10] набувають для бізнесу великого значення. Не викликає сумніву, що

---

² Coronavirus tracked: The latest figures as countries fight to contain the pandemic // Financial Times. — 2020. — 12 June [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.ft.com/content/a26fbf7e-48f8-11ea-aeb3-955839e06441> (дата звернення: 15.06.2021).

³ Focus Ukraine : аналіт. огляд / Райфайзен банк Аваль. — 2020. — Жовт. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.aval.ua/ua/about/analytics/9> (дата звернення: 15.06.2021).

різні наслідки для здоров'я від COVID-19 не є суто біологічними; найімовірніше, вони також виступають результатом нерівності в житті населення. Йдеться про те, що в міжсекторальному розрізі національного господарства прояви наслідків пандемії та її викликів відрізняються не стільки економічними, скільки гендерними, расовими і класовими ознаками. Дослідники акцентують увагу на особливостях певних структурованих у зв'язку з нерівністю верств населення [11]. Наприклад, багато представників ЧАМЕ і робітничого класу, котрі, за оцінками вчених, надмірно представлені серед службовців у найнижчих зарплатних категоріях, належать до тих, хто, на жаль, найбільшою мірою втратив робочі місця [12]. Застосовуючи подібну логіку до стратифікації економічної участі в підприємницькій діяльності [13], завжди необхідно звертати увагу на адекватність протидії ризикам дестабілізації, зокрема, через проведення оцінки ступеня стійкості бізнесу в невизначених обставинах, викликаних пандемією. **Таким чином, як стан здоров'я, так і досвід роботи і підприємництва не можна розглядати в нейтральній площині поза залежністю від соціальних відносин** [14; 15].

Багато вчених прогнозують, що в умовах відновлення після фінансової кризи найбільші перспективи працевлаштування матимуть білошкірі британці, на відміну від більшості осіб ЧАМЕ, чий самозайнятості притаманна нестабільність. Їхнє становище на ринку праці значно погіршилося в період кризи COVID-19 і посилення загроз порушення фіскальної стійкості національних господарств.

За оцінками МВФ, в умовах складної епідеміологічної ситуації 2021 р., коли триває вакцинація, а країни продовжують запроваджувати карантинні обмеження, спостерігаються відновлення та зростання «нової економіки»⁴. Далі уряди підтримуватимуть найбільш уразливі сфери бізнесу. Прогнозується, що після спаду світового ВВП (-3,5%) у 2020 р. його зростання цього року становитиме до +6%, а у 2022 р. — до +4,4%. Головними локомотивами виходу з кризи у 2021 р. є дві найбільші економіки планети — США (зростання +6,4%) і Китай (+8,4%), чия економіка вже повернулася до «доковідного» рівня. Але більшість країн навряд чи зможуть досягти таких показників до 2023 р.: у еврозоні зростання очікується до +4,4%, Аргентині — +5,8, Канаді та Мексиці — +5, Бразилії — +3,7%⁵. Менш розвинуті країни, очевидно, постраждають набагато значніше, ніж від кризи 2008 р., і потребуватимуть суттєвої підтримки для відновлення. За даними МВФ, країнам з низьким рівнем доходу для подолання кризи протягом наступних п'яти років знадобиться близько 450 млрд дол. У цьому зв'язку в II півріччі 2021 р. ймовірно буде додаткова емісія спеціальних прав запозичення (СПЗ) (special drawing rights — SDRs) обсягом 650 млрд дол., що має задовольнити довгострокову глобальну потребу в резервних активах і забезпечити істотний приріст ліквідності всіх членів МВФ, особливо найбільш уразливих⁶. Зважаючи на розмір квоти України (0,42%), наша держава може розраховувати

⁴ World Economic Outlook: Managing Divergent Recoveries / International Monetary Fund. — 2021. — Apr. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/03/23/world-economic-outlook-april-2021> (дата звернення 15.06.2021).

⁵ Там само.

⁶ Там само.

майже на 3 млрд дол., що дасть змогу забезпечити стійкий рівень золотовалютних і міжнародних резервів⁷.

Узагалі без подолання пандемії зростання світового господарства, на нашу думку, в найкращому випадку матиме фрагментарний характер. МВФ як один з найбільш визнаних гравців у планетарному масштабі запропонував шляхи виходу з нинішньої кризи⁸. Нова глобальна стратегія ґрунтується на коротко-, середньо- та довгострокових пріоритетах. Однією з головних складових економічної політики визначено загальну вакцинацію у 2021—2022 рр. населення планети. Середньостроковим аспектом світової політики має стати відновлення домогосподарств і компаній, які постраждали від коронакризи. Така ініціатива вимагає цілеспрямованих дій урядів щодо створення сприятливих фінансових умов. Особливу роль відведено довгостроковій перспективі, в основу якої покладено збільшення державних інвестицій в екологічні проекти, цифрову інфраструктуру, здоров'я й освіти людей. Такі заходи повинні сприяти історичній трансформації в напрямі до так званої «зеленої» та більш інклюзивної економіки. Для України збереження співпраці з МВФ — це міжнародний імідж і додаткові шанси залучити інші кредити. Нова угода з МВФ відкриє доступ до інших джерел довгострокового дешевого фінансування з боку Єврокомісії та Світового банку для подолання фіскальних і монетарних викликів і загроз фінансовій безпеці держави. Як результат, очікуються підтримка платіжного балансу і своєчасне фінансування запланованих бюджетних програм, що підвищить інвестиційну привабливість України, забезпечить подальшу стійкість в умовах глобальної рецесії та невизначеності у світі. На тлі відносно високих цін на зерно і руду слід скористатись «ефектом сировинних ножиць», коли дорожчають експортні товари, і коригувати цілі економічної політики. Мається на увазі збільшення частки товарів з високою доданою вартістю, а також введення невеликих експортних мит, що дасть змогу формувати резервний фонд для розвитку промисловості. Крім того, у рамках протекціоністської політики потрібні програми підтримки національного виробника, дешеві кредити тощо. Через зацікавленість у нашій сировині інших держав, зокрема азійських (Японії, Республіки Корея, Китаю, Індонезії, Філіппін), Україна може отримувати інвестиції наперед і вкладати ці кошти в розвиток територій і нарощування доданої вартості. Україн важливими є створення якісного інвестиційного клімату, захист прав власності, удосконалення судової системи тощо. Водночас дії України не повинні порушувати домовленостей у межах зони вільної торгівлі з іншими країнами.

Передова практика підтвердила, що механізми підтримки протидії COVID-19 мають бути орієнтовані на запуск технологій, комплаєнс принципів сталого розвитку (sustainable growth) відповідно до ухвалених світовою спільнотою соціальних і гуманітарних цілей людства та шляхів їх досягнення⁹.

⁷ Онлайн-зустріч з директором Європейського департаменту МВФ А. Каммером. — 2021. — 08 квіт. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-shevchenko-ukraine-mvf/31199365.html> (дата звернення: 15.06.2021).

⁸ Там само.

⁹ Sustainable Development Goals: 17 Goals to Transform our World [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>

Доступ до ресурсів слід забезпечувати інноваторам, проектам на умовах публічно-приватного партнерства [16]. Помітними факторами ризику для самозайнятих людей є: робота на умовах неповного або повного робочого дня, те, чи вимагають вони виплат, чи є вони самозайнятими, чи ведуть бізнес з найманими працівниками і чи проживають вони вдома. Будь-яка комбінація зазначених обставин вказує на більшу ймовірність того, що бізнес буде малим і з обмеженою перспективою зростання, піддаватиметься більшому ризику під час кризи, такої як COVID-19. Очевидні переваги матимуть ті, у кого є компанії з вищим ступенем діджиталізації [17], або ті, хто в іншому випадку може працювати віддалено. Хоча засновники високотехнологічних підприємств, як правило, мають класові привілеї та переважно є чоловіками, нижчі бар'єри для входу через цифрові технології та соціальні медіа відкрили нові шляхи для підприємницької діяльності жінок, особливо у творчих галузях. Проте така бізнес-активність надала можливості для відтворення традиційних офлайн-нерівностей [18; 19]. Поза рівнями діджиталізації цифрові компанії, які належать жінкам, під час кризи можуть істотно відрізнятись залежно від сектору, внутрішньої організації та здатності адаптуватись. Однак їх власниці, як правило, стикаються з розширеними завданнями соціального відтворення, посиленням диспропорцій робочої сили домогосподарств і/або додатковими потребами в отриманні доходу [20]. Традиційно фемінізовані сектори послуг, такі як освіта, соціальна допомога і прибирання, не лише неможливо оцифрувати, але в останні десятиліття їх було перетворено із зайнятості в державному секторі на роботу агентств з умовами самозайнятості. Таким чином, відбувається зниження зарплат із звуженням доступу до виплат з працевлаштування, а також лікарняних і відпускних [21], що матиме негативні наслідки в будь-який час, але особливо в період пандемії.

Расові наслідки захворювання стали предметом активних дискусій. Узагалі вчені акцентували увагу на розбіжностях щодо впливу причинно-наслідкових механізмів генетичної схильності або соціогенетичних чинників на рівень смертності від пандемії [22; 23]. ***Теорія інтерсекційності дає змогу зробити висновок, що люди, котрі перебувають на категоріальних перехрестях, такі як представники груп ЧАМЕ, жінки з різним кольором шкіри з бідних верств населення та робітничого класу, ймовірно, будуть найбільш структурно знедоленими.*** Саме ця стійка система недоліків породила неоднакові наслідки COVID-19 для здоров'я за расовою ознакою, і ці маргіналізовані групи продовжуватимуть економічно страждати через наслідки пандемії, ймовірно, тривалий період.

Безперечно, для України бачення того, якою має бути нова глобальна політика, є вкрай актуальним. У посткоронавірусних умовах найближчими роками навряд чи будуть розроблені кардинально інші життєві сценарії. Криза показала, наскільки важливі в контексті глобалізації загальні згода і відповідальність усіх націй, щоб сприяти справедливому відновленню та забезпеченню стійкості постпандемічного людства. Базисні складові нової світової політики поки що тільки набувають чітких форм, і лише окремі країни зможуть досить швидко й організовано їх упровадити. Для нашої та окремих інших економік навіть вакцинація видається серйозним викликом,

з яким доводиться справлятися з труднощами. Однак, попри всі складнощі минулого року, нашій державі вдалося уникнути катастрофічних наслідків. У 2020 р. рівень ВВП України знизився лише на 4%¹⁰, що стало одним з найкращих показників у світі (наприклад, у ЄС спад сягнув 6,1%¹¹). Така динаміка за помірних коливань інфляції та курсу гривні свідчить про те, що вітчизняна економіка продемонструвала вищу порівняно з попередніми кризами стійкість до потрясінь у глобальному і національному масштабах. У 2020 р. свою стійкість до шоків довела і вітчизняна фінансова система. Хоча в центрах зайнятості суттєво збільшилася кількість зареєстрованих осіб, але, попри карантинні обмеження, реальна заробітна плата підвищилась. У зв'язку з невизначеністю тенденцій пандемії, погіршенням ділових очікувань економічних агентів тощо експерти НБУ ключовим фактором дестабілізації назвали істотне зменшення валового нагромадження основного капіталу практично в усіх сферах ділової активності (–24,4% проти 2019 р.). На розвиток української економіки після 2014 р., безумовно, вплинули наслідки воєнних дій у Донбасі та окупації Криму.

Україна за обсягом виробництва товарів і надання послуг належить до групи країн з малою та відкритою економікою. Тому настільки важливим є зміцнення ролі держави в оцінюванні й підтримці позитивних процесів розвитку певних галузей економіки, особливо машинобудування. У 2021 р. за помірних цін на нафтопродукти очікується збереження достатньо високих цін на експортні сировинні групи товарів (метали і продукцію сільськогосподарства). Таким чином, у перспективі наша країна має високі шанси як для поліпшення торговельного балансу, так і для зміцнення національної валюти. У державних стратегічних документах визначено мету і механізми реалізації заходів національної безпеки, насамперед, у критичних зонах (фінансовій, виробничій, інвестиційній, демографічній та ін.), а також можливості їх впливу на вітчизняну економіку і покращення добробуту населення¹². Для цього необхідними є чіткіші рекомендації стосовно зменшення монополізації секторів, використання економічних стимулів, досягнення прозорості управління державною власністю, уникнення зростання податкового навантаження тощо. Вітчизняні виробники впевнено переорієнтовувалися на світові ринки. Завдяки зменшенню митних тарифів і квот для українських підприємців, згідно з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, високий процент українського експорту готових виробів і сировини зайняли ринки країн Євросоюзу — 38%, або 18,6 млрд дол., що допомогло наростити експорт товарів до ЄС. Поточний рік залишається сприятливим для українського експорту. На тлі падіння ВВП (–2%) у I кварталі 2021 р. його обсяг становив 13,75 млрд дол., або на 12,03% більше, ніж в аналогічному періоді минулого року. Дефіцит зовнішньої торгівлі за вка-

¹⁰ Державна служба статистики України : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.06.2021).

¹¹ Real GDP growth rate — volume / Eurostat [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en> (дата звернення: 15.06.2021).

¹² Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України № 392/2020 від 14.09.2020 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

заний період дорівнював 1,33 млрд дол., що є на 14,34% меншим, ніж у минулому році. Такі показники дають підстави чекати на розвиток зовнішньоторговельного обороту товарів і послуг, а також зростання української економіки у 2021—2022 рр. на рівні близько 4%, з надолуженням у 2022 р. втрат від коронакризи.

На початку ХХ ст. після перемоги над пандемією іспанського грипу стався «вибух попиту». На думку багатьох експертів Давоського форуму¹³, внаслідок скорочення обсягів позик і збільшення депозитів з боку споживачів і бізнесу поступово накопичується потенціал відкладеного попиту та купівельної спроможності. **Отже, основним драйвером зростання залишатиметься приватне споживання на тлі стрімкого підвищення у 2021 р. мінімальної заробітної плати.** Економічне піднесення підтримають фіскальні стимули, м'яка монетарна політика і відновлення зовнішнього попиту в разі відсутності жорстких карантинних обмежень як в Україні, так і у світі. Не вдаючись до детального викладу сутності трансформаційних засад національної регуляторної політики, відзначимо лише ключові стратегічні напрями управління змінами: державна підтримка розвитку виробництва, покращення інвестиційного клімату, забезпечення захисту прав власності, створення сучасної інституціональної бази для боротьби з економічними злочинами та корупцією тощо. Можна констатувати, що суто ринкові умови не забезпечать підвищення рівня випуску інноваційної продукції промисловості, оскільки науково обґрунтованою є потреба в державній підтримці підприємств, передусім у період турбуленцій. У мінливому середовищі для сприяння цілям сталого розвитку суспільства, в межах державного і наднаціонального регулювання саме на засадах дотримання принципів довіри й транспарентності слід формувати суспільні інститути, які охоплюватимуть систему правозастосування, організаційні структури і норми поведінки. Процеси глобалізації, незважаючи на усунення міждержавних бар'єрів, містять прояви невизначеності, незавершеності, що спричиняє певну непослідовність розвитку господарських зв'язків. Прогнозування взаємодії підойм стабілізації відтворювальної динаміки в Україні з урахуванням її євроінтеграційного вектора має здійснюватися на засадах модернізації економічної політики, реформування відносин власності, а також усіх формальних і неформальних складових інституційного простору. Йдеться про подолання бідності та корупції, дотримання вищих соціальних стандартів, взаємовигідну співпрацю з міжнародними партнерами, захист інтересів громадян, суб'єктів господарювання, суспільства і держави для досягнення узгоджених цілей сталого розвитку. Однією з центральних залишається проблема збалансованого співвідношення механізмів і масштабів державного і ринкового регулювання, коли повноваження останнього без підтримки з боку влади не забезпечують стійкого і рівноважного розвитку. Водночас надмірне втручання держави в економічну діяльність створює перешкоди для динамічного зростання бізнесу. Сучасним урядам у їх діяльності доцільно виходити з перевіреного часом

---

¹³ Summary of key take-aways from Davos, 2021 / European Commission. — 2021. — Feb. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://ec.europa.eu/info/publications/summary-key-take-aways-davos-2021_en (дата звернення: 20.05.2021).

переконання, що найефективнішими факторами формування економічної системи є конкурентні й працездатні структури, що сприяють стійкому піднесенню ринкової економіки. Взаємодію СЕС національного й глобального рівнів необхідно будувати з урахуванням особливостей ієрархічних державних і багатонаціональних структур, здатних генерувати наукомісткі технології.

ВИСНОВКИ

Сьогодні наша держава перебуває в черговій точці прийняття рішень. При збереженні тих рис управління, що були притаманні Україні останні три десятиліття, економіка може розраховувати на помірні темпи зростання, але нижчі за європейські, що неминуче призведе до подальшого збільшення розриву в рівні добробуту з сусідами. Такий стан справ можна змінити, адже у нас дотепер існує суттєвий невикористаний потенціал. Стимулювання внутрішнього інноваційного виробництва постає одним з ключових елементів економічної політики. Пріоритетами національної економіки на довгострокову перспективу є: розвиток високотехнологічної продуктової економіки та експорту, що передбачає максимальну підтримку бізнес-активності; залучення інвестицій; гарантування безпеки країни; закріплення експортерів на наявних і вихід на нові іноземні ринки; створення нових робочих місць; збільшення податкових надходжень до бюджету; тощо.

Послідовна державна політика, європейський та євроатлантичний курс, побудова відносин з новими — азійськими і близькосхідними — центрами тяжіння, створення сприятливого бізнес-клімату, розвиток підприємництва і підтримка експорту, залучення інвестицій, стимулювання внутрішнього споживання та інші механізми дадуть можливість посилити позицію країни як регіонального суб'єкта, допоможуть у боротьбі з російською збройною агресією і стануть драйверами зростання економіки. У свою чергу, забезпечення інноваційного випереджального економічного зростання сприятиме людському розвитку через відповідну якість освіти, науки, медицини, культури і навколишнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Estévez A.* Zoomism and discipline for productive immobility // *Critical Legal Thinking*. — 2020. — May 13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://criticallegalthinking.com/2020/05/13/zoomism-and-discipline-for-productive-immobility/?fbclid=IwAR3By_LRMlpKywLYToxHfiQG9usKIGtUIQqCcTtSfB4ZAKcxxLlg3Ba6L8 (дата звернення: 15.06.2021).
2. *Klein N.* Screen new deal // *The Intercept*. — 2020. — May 08 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://theintercept.com/2020/05/08/andrew-cuomo-eric-schmidt-coronavirus-tech-shock-doctrine> (дата звернення: 15.06.2021).
3. *Epstein R., Borrell-Carrio F., Suchman A.* The biopsychosocial model 25 years later: Principles, practice, and scientific inquiry // *Annals of Family Medicine*. — 2000. — Vol. 2 (6). — P. 576—582 (doi: <https://doi.org/10.1370/afm.245>).
4. *Siddique H.* British BAME Covid-19 death rate 'more than twice that of whites' // *The Guardian*. — 2020. — May 01 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.theguardian.com/world/2020/may/01/british-bame-covid-19-death-rate-more-than-twice-that-of-whites> (дата звернення: 15.06.2021).

5. *Pilkington E.* Black Americans dying of Covid-19 at three times the rate of white people // *The Guardian*. — 2020. — May 20 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.theguardian.com/world/2020/may/20/black-americans-death-rate-covid-19-coronavirus> (дата звернення: 15.06.2021).
6. *Winborg J., Landström H.* Financial bootstrapping in small businesses: Examining small business managers' resource acquisition behaviors // *Journal of Business Venturing*. — 2020. — Vol. 16 (3). — P. 235—254.
7. *Kim P.H., Aldrich H.E., Keister L.A.* Access (not) denied: The impact of financial, human, and cultural capital on entrepreneurial entry in the United States // *Small Business Economics*. — 2006. — Vol. 27 (1). — P. 5—22.
8. *Miao C., Rutherford M.W., Pollack J.M.* An exploratory meta-analysis of the nomological network of bootstrapping in SMEs // *Journal of Business Venturing Insights*. — 2017. — Vol. 8. — P. 1—8.
9. *Vanacker T., Manigart S., Meuleman M., Sels L.* A longitudinal study on the relationship between financial bootstrapping and new venture growth // *Entrepreneurship & Regional Development*. — 2011. — Vol. 23 (9-10). — P. 681—705.
10. *Martinez A.* Bios, mythoi and women entrepreneurs: A Wynterian analysis of the intersectional impacts of the COVID-19 pandemic on self-employed women and women-owned businesses // *International Small Business Journal: Researching Entrepreneurship*. — 2020. — Vol. 38 (5). — P. 391—403 (doi: <https://doi.org/10.1177/0266242620939935>).
11. *Healy G., Bradley H., Forson C.* Intersectional sensibilities in analysing inequality regimes in public sector organizations // *Gender, Work and Organization*. — 2011. — Vol. 18 (5). — P. 467—487 (doi: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0432.2011.00557.x>).
12. *Ewing-Nelson C.* Despite Slight Gains in May, Women Have Still Been Hit Hardest by Pandemic- Related Job Losses. — National Women's Law Center, 2020 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://nwlc-ciw49tixgw5lbab.stackpathdns.com/wp-content/uploads/2020/06/May-Jobs-FS.pdf>
13. *Martinez Dy A.* Not all entrepreneurship is created equal: Theorising entrepreneurial disadvantage through social positionality // *European Management Review*. — 2020. — Jan. 29 (doi: <https://doi.org/10.1111/emre.12390>).
14. *Berry D., Bell M.P.* Inequality in organizations: Stereotyping, discrimination, and labor law exclusions // *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*. — 2012. — Vol. 31 (3). — P. 236—248 (doi: <https://doi.org/10.1108/02610151211209090>).
15. *Villares-Varela M.* Negotiating class, femininity and career: Latin American migrant women entrepreneurs in Spain // *International Migration*. — 2017. — Vol. 56. — P. 109—124 (doi: <https://doi.org/10.1111/imig.12361>).
16. *Warner F.C.* Investors: The future of the tech industry depends on us // *Medium*. — 2020. — May 18 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://medium.com/@checkwarner/investors-the-future-of-the-tech-industry-depends-on-us-8a384911ef86> (дата звернення: 15.06.2021).
17. *Von Briel F., Recker J., Davidsson P.* Not all digital venture ideas are created equal: Implications for venture creation processes // *Journal of Strategic Information Systems*. — 2018. — Vol. 27 (4). — P. 278—295 (doi: <https://doi.org/10.1016/j.jsis.2018.06.002>).
18. *Duffy B.E., Pruchniewska U.* Gender and self-enterprise in the social media age: A digital double bind // *Information, Communication & Society*. — 2017. — Vol. 20 (6). — P. 843—859 (doi: <https://doi.org/10.1080/1369118X.2017.1291703>).
19. *Gill R.* Unspeakable inequalities: Post feminism, entrepreneurial subjectivity, and the repudiation of sexism among cultural workers // *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*. — 2014. — Vol. 21 (4). — P. 509—528 (doi: <https://doi.org/10.1093/sp/jxu016>).
20. *Dattani K.* Rethinking social reproduction in the time of COVID-19 // *Journal of Australian Political Economy*. — 2020. — Vol. 85. — P. 51—56.
21. *Cunningham I.* Public service outsourcing and its employment implications in an era of austerity: The case of British social care // *Competition & Change*. — 2014. — Vol. 18 (1). — P. 1—19 (doi: <https://doi.org/10.1179/1024529413Z.00000000045>).

22. Cockburn H. Coronavirus: How 'viral load' and genetics could explain why young people have died from Covid-19 // *The Independent*. — 2020. — Apr. 06 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.independent.co.uk/news/health/coronavirus-viral-load-genetics-young-people-genes-symptoms-covid-19-a9451101.html> (дата звернення: 15.06.2021).
23. Alfrey L., Twine F.W. Gender-fluid geek girls: Negotiating inequality regimes in the tech industry // *Gender and Society*. — 2020. — Vol. 31 (1). — P. 28—50 (doi: <https://doi.org/10.1177/0891243216680590>).

Стаття надійшла 09.07.2021

REFERENCES

1. Estévez A. Zoomism and discipline for productive immobility. *Critical Legal Thinking*, May 13, 2020, available at: https://criticallegalthinking.com/2020/05/13/zoomism-and-discipline-for-productive-immobility/?fbclid=IwAR3By_LRMlpKywLYToxHfiQG9usKIGtUlQqCcTtSfB4ZAKcxxLlg3Ba6L8 (accessed on: 15.06.2021).
2. Klein N. Screen new deal. *The Intercept*, May 8, 2020, available at: <https://theintercept.com/2020/05/08/andrew-cuomo-eric-schmidt-coronavirus-tech-shock-doctrine> (accessed on 15.06.2021).
3. Epstein R., Borrell-Carrio F., Suchman A. The biopsychosocial model 25 years later: Principles, practice, and scientific inquiry. *Annals of Family Medicine*, 2000, Vol. 2 (6), pp. 576-582 (doi: <https://doi.org/10.1370/afm.245>).
4. Siddique H. British BAME Covid-19 death rate 'more than twice that of whites'. *The Guardian*, May 1, 2020, available at: <https://www.theguardian.com/world/2020/may/01/british-bame-covid-19-death-rate-more-than-twice-that-of-whites> (accessed on: 15.06.2021).
5. Pilkington E. Black Americans dying of Covid-19 at three times the rate of white people. *The Guardian*, May 20, 2020, available at: <https://www.theguardian.com/world/2020/may/20/black-americans-death-rate-covid-19-coronavirus> (accessed on: 15.06.2021).
6. Winborg J., Landström H. Financial bootstrapping in small businesses: Examining small business managers' resource acquisition behaviors. *Journal of Business Venturing*, 2020, Vol. 16 (3), pp. 235-254.
7. Kim P.H., Aldrich H.E., Keister L.A. Access (not) denied: The impact of financial, human, and cultural capital on entrepreneurial entry in the United States. *Small Business Economics*, 2006, Vol. 27 (1), pp. 5-22.
8. Miao C., Rutherford M.W., Pollack J.M. An exploratory meta-analysis of the nomological network of bootstrapping in SMEs. *Journal of Business Venturing Insights*, 2017, Vol. 8, pp. 1-8.
9. Vanacker T., Manigart S., Meuleman M., Sels L. A longitudinal study on the relationship between financial bootstrapping and new venture growth. *Entrepreneurship & Regional Development*, 2011, Vol. 23 (9-10), pp. 681-705.
10. Martinez A. Bios, mythoi and women entrepreneurs: A Wynterian analysis of the intersectional impacts of the COVID-19 pandemic on self-employed women and women-owned businesses. *International Small Business Journal: Researching Entrepreneurship*, 2020, Vol. 38 (5), pp. 391-403 (doi: <https://doi.org/10.1177/0266242620939935>).
11. Healy G., Bradley H., Forson C. Intersectional sensibilities in analysing inequality regimes in public sector organizations. *Gender, Work and Organization*, 2011, Vol. 18 (5), pp. 467-487 (doi: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0432.2011.00557.x>).
12. Ewing-Nelson C. Despite Slight Gains in May, Women Have Still Been Hit Hardest by Pandemic-Related Job Losses. National Women's Law Center, 2020, available at: <https://nwl-ciw49tixgw5lbab.stackpathdns.com/wp-content/uploads/2020/06/May-Jobs-FS.pdf>
13. Martinez Dy A. Not all entrepreneurship is created equal: Theorising entrepreneurial disadvantage through social positionality. *European Management Review*, January 29, 2020 (doi: <https://doi.org/10.1111/emre.12390>).
14. Berry D., Bell M.P. Inequality in organizations: Stereotyping, discrimination, and labor law exclusions. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, 2012, Vol. 31 (3), pp. 236-248 (doi: <https://doi.org/10.1108/02610151211209090>).

15. Villares-Varela M. Negotiating class, femininity and career: Latin American migrant women entrepreneurs in Spain. *International Migration*, 2017, Vol. 56, pp. 109-124 (doi: <https://doi.org/10.1111/imig.12361>).
16. Warner F.C. Investors: The future of the tech industry depends on us. *Medium*, May 18, 2020, available at: <https://medium.com/@checkwarner/investors-the-future-of-the-tech-industry-depends-on-us-8a384911ef86> (accessed on: 15.06.2021).
17. Von Briel F., Recker J., Davidsson P. Not all digital venture ideas are created equal: Implications for venture creation processes. *Journal of Strategic Information Systems*, 2018, Vol. 27 (4), pp. 278-295 (doi: <https://doi.org/10.1016/j.jsis.2018.06.002>).
18. Duffy B.E., Pruchniewska U. Gender and self-enterprise in the social media age: A digital double bind. *Information, Communication & Society*, 2017, Vol. 20 (6), pp. 843-859 (doi: <https://doi.org/10.1080/1369118X.2017.1291703>).
19. Gill R. Unspeakable inequalities: Post feminism, entrepreneurial subjectivity, and the repudiation of sexism among cultural workers. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 2014, Vol. 21 (4), pp. 509-528 (doi: <https://doi.org/10.1093/sp/jxu016>).
20. Dattani K. Rethinking social reproduction in the time of COVID-19. *Journal of Australian Political Economy*, 2020, Vol 85, pp. 51-56.
21. Cunningham I. Public service outsourcing and its employment implications in an era of austerity: The case of British social care. *Competition & Change*, 2014, Vol. 18 (1), pp. 1-19 (doi: <https://doi.org/10.1179/1024529413Z.00000000045>).
22. Cockburn H. Coronavirus: How 'viral load' and genetics could explain why young people have died from Covid-19. *The Independent*, April 6, 2020, available at: <https://www.independent.co.uk/news/health/coronavirus-viral-load-genetics-young-people-genes-symptoms-covid-19-a9451101.html> (accessed on: 15.06.2021).
23. Alfrey L., Twine F.W. Gender-fluid geek girls: Negotiating inequality regimes in the tech industry. *Gender and Society*, 2020, Vol. 31 (1), pp. 28-50 (doi: <https://doi.org/10.1177/0891243216680590>).

Received on July 9, 2021

Tetyana Iefymenko, Dr. Sci. (Econ.), Professor,
Academician of the NAS of Ukraine,
Honored Economist of Ukraine,
President of the Academy of Financial Management
38, Druzhby Narodiv Blvd., Kyiv, 01014, Ukraine

DIRECTIONS FOR COUNTERACTING THE FACTORS OF DESTABILIZATION IN THE WORLD SPACE OF BUSINESS ACTIVITY: LESSONS FOR UKRAINE

To overcome the manifestations of structural imbalance and incomparable disparities between accumulation and consumption, between income and expenditure at the macro and micro levels, etc. the rise of public administration should focus on the restoration of economy's indicators to pre-crisis levels as soon as possible. In the period of strengthening the resilience and recovery of the world economy after the crisis of COVID-19, coordination at the supranational level of management, organization and entrepreneurship efforts aimed at counteracting the destabilization threats will be extremely important. To this end, we have identified the recognized factors of destabilization of the world economy, substantiated the priority areas for counteracting the threats to equilibrium in the modern space of business activity, which are becoming critical for the recovery of Ukraine's economy. The following methods were used for this: space-time situational analysis and synthesis; comparison of the dynamics of statistical macroeconomic indicators; abstract-logical, systematic approach in the implementation of theoretical generalizations, substantiation of determinants and laying down of research conclusions.

In order to implement the tasks of sustainable expanded reproduction of the national reproductive production potential, counteraction to the factors of market equilibrium disturbance should be carried out mostly in a preventive regime against the phenomena of stagnation, depression, etc. It is necessary to adhere to the rules of compliance with the principles of sustainable development in accordance with the social and humanitarian goals of humanity approved by the world community and ways to achieve them.

When developing certain levels of strength and the degree of adaptability of quarantine restrictions in Ukraine, it is necessary to focus on the best world practices. The long-term priorities of the national economy are: ensuring the security of the country; stimulating the development of innovation and foreign trade, which requires an increase in tax revenues to the budget; investment attraction; creation of new jobs and maximum support for all forms of entrepreneurship.

Keywords: *crisis; pandemic; economic recovery; social relations; The International Monetary Fund; The European Union; reforms.*